

Skifter

SKIFTER

Arkivsaker som inneholder opplysninger om arveskifter er noe av det mest brukte materialet i statsarkivene. Skiftene inneholder viktige opplysninger om personer og slektskapsforhold. De utfyller de opplysningene vi finner i kirkebøkene og folketellingene. Spesielt viktig er skiftematerialet for tidsrom der kirkebøker og folketellinger ikke finnes. Gjennom skiftene får vi også vite hva den avdøde hadde av eiendeler og et inntrykk av vedkommendes levkår. Skiftene gir dermed et godt grunnlag for både slektsforskning og forskning omkring materiell kultur og økonomiske forhold.

---

*Fem Knapper til en Troie,
En Syenaal uden Øie,
Et bruunrødt Syleskaft,
En gammel Strimmel Taft.*

I Johan Herman Wessels Kierlighed uden Strømper undersøger Mads og Jesper innholdet i en kleskiste med stor grundighed. Når det gjelder detaljrikdom, ligger ikke skifteregistreringene langt etter. Tegning: Theodor Kittelsen.

Historikk

Skiftematerialet blir til i forbindelse med offentlige arveoppgjør etter dødsfall. Det var spesielt av hensyn til umyndige arvingers interesser at et offentlig skiftevesen vokste fram fra 1630-årene. På landsbygda fikk sorenskriverne den sentrale rollen i skiftebehandlingen. I byene var byfogden og magistraten skifteforvaltere, mens byskriveren førte protokollen og skrev skiftebrevene.

I Kristian 5.s norske lov fra 1687 ble offentlig arveskifte påbudt når avdøde etterlot seg umyndige, fraværende eller utenlandske arvinger, eller når det ikke var arvinger i det hele tatt. I praksis var fattige unntatt ordningen om offentlig skifte. I 1869 ble det bestemt at det ikke var nødvendig for skifteretten å behandle dødsbo der aktiva var mindre enn 100 spesidaler, så lenge vergene til umyndige aksepterte ansvaret for arv og gjeld.

En enke eller enkemann kunne sitte i uskiftet bo under visse forutsetninger. Dette krevde bevilling fra myndighetene – først fra Danske kanselli og deretter amtmannen fra 1800. Skifteretten overtok denne forvaltningsoppgaven fra 1927 og utsteder i våre dager uskifteattest dersom gitte forutsetninger er oppfylt.

Til innpå 1800-tallet ble det holdt offentlig skifte ved 15-20 % av dødsfallene. Som følge av endringer i levealder og skifteregler, er det nå nede i 2-3 %.

Arveregler

På 1600- og 1700-tallet var arvereglene slik at gjenlevende ektefelle arvet halve boet – såkalt "hovedlodd". Sønn arvet dobbelt så mye som datter, og det snakkes derfor om brorlodd og søsterlodd. Først i 1854 fikk menn og kvinner lik arverett.

Barn født utenfor ekteskap har alltid hatt arverett etter moren og hennes slektninger. Ifølge Kristian 5.s norske lov 1687 fikk barn arverett etter faren kun når han offentlig hadde vedkjent seg barnet.

Først i 1915 fikk barn født utenfor ekteskap automatisk arverett etter faren. Arvereglene for adopterte barn har også gjennomgått endringer.

De som var barnløse, hadde rett til å sette opp testamente, og lenge måtte testamentet godkjennes av kongen. Hvis det ikke fantes arvinger og det ikke var opprettet testamente, tilfalt arven kongen, altså staten.

Privilegerte grupper

Enkelte samfunnsgrupper hadde egne skifteordninger. Dette gjaldt geistlige og militære, og det gjaldt ansatte ved bergverkene. For de geistlige, til dels også klokkere og lærere og deres familier, var det eget skiftevesen til 1809. For de militære var det varierende regler for når det skulle anvendes militær eller sivil skifterett. Etter 1824 ble den militære skifteordningen gradvis avviklet. Bergvesenets skifteordning opphørte i 1812.

Det forekom ofte at de mest velstående i samfunnet gjennomførte skiftene sine ved hjelp av kommisjoner. Dermed ble ikke disse skiftene innført i offentlige protokoller, men kan være bevart i andre arkiver.

Hvilke opplysninger er registrert i skiftene?

Ved offentlig skifte skulle det settes opp skiftebrev der verdiene i boet ble listet opp og fordelt. Dette brevet skulle så i sin tur bli innført av skifteforvalteren i en egen protokoll – skifteprotokollen. For de fleste steder finnes det skifteprotokoller tilbake til en gang mellom 1660 og 1700, men enkelte protokoller kan ha gått tapt.

Protokollene er ført etter et fast mønster. Først er tid og sted for skiftet angitt, og deretter navnet på avdøde og vedkommendes arvinger. Så opplyses det hvem av arvingene som var til stede, hvem som eventuelt ble oppnevnt til verger og hvem som ellers var tilstede under skifteforretningen. Alle mindreårige og kvinner måtte ha verge. Fra 1863 ble ugifte kvinner myndige på lik linje med menn, mens gifte kvinner forble umyndige fram til 1888.

Mindreårige arvinger blir som regel oppgitt med alder, og for voksne arvinger er bostedet oppgitt, i nyere tid også adresse. Vi finner ofte navnene på ektefellene til gifte kvinner. Etterkommere etter avdøde barn hadde arverett og er derfor nevnt, mens avdøde barn som var barnløse kan være utelatt. Vi vil ofte også finne navn på tidligere avdød ektefelle til den det skiftes etter. Det kan bli gitt verdifulle opplysninger om personer som har flyttet eller utvandret. Dersom det ikke finnes livsarvinger, kan skiftet gi opplysninger om slektsgrener i flere generasjoner.

Så følger registreringen av gjenstandene, fra klær og husgeråd til korn og husdyr, og eventuell jordeiendom – alt med verdiansettelse. Deretter oppgis gjeld og andre fradragsposter før arvefordelingen eller utlodningen finner sted.

Hvordan finner vi fram i skiftematerialet?

Det er først og fremst nødvendig å vite hvilket område en person bodde i for å fastslå hvilket embete (sorenskriveri) som har foretatt skiftet. For tida før omkring 1810 finnes det for store deler av landet skifteregistre som står på lesesalene i statsarkivene. De er som regel ført på kartotekkort som er ordnet etter sorenskriveri og bostedsnavn (gårdsnavn). For byene er de ordnet etter fornavn og etternavn. Når dødsår er kjent, men kanskje ikke eksakt bosted, vil det være best å bruke registrene i skifteprotokollene. Fra midten av 1800-tallet ble det ført egne skiftelister ved skifterettene. Skiftelistene er nyttige, og særlig når registre i skifteprotokollene mangler. Dødsfallsprotokoller, som ble ført av lensmannen og senere også av skifteretten, er gode hjelpemidler til å finne skiftesaker, og fungerer på 1900-tallet som register til skiftesakene.

Lenge ble hele skifteforretningen innført i én protokoll. Men etter hvert finner vi de enkelte fasene av skiftet i forskjellige bøker. Fra midten av 1800-tallet eksisterer det som regel tre protokollserier:

- skifteregistreringsprotokollen
- skiftebehandlings- eller skifteforhandlingsprotokollen med referat fra møtene i skifteretten
- slutnings- eller utlodningsprotokollen hvor arvefordelingen er angitt.

Ikke sjelden finner vi registreringsprotokollen i lensmannsarkivet, fordi det var han som foretok skifteregistreringen. Skiftematerialet kan også omfatte pakkeserier med bomapper (sluttede skifter) som inneholder skiftevedlegg, det vil si dokumenter og privat og offentlig korrespondanse i tilknytning til skiftet. Dette kan være testamenter, skjøter, amerikabrev, nærings- og skatteopplysninger og regnskapsbøker.

Hvor finnes skiftematerialet?

Arkivmaterialet etter de ordinære skifterettene er i statsarkivene. Det er blitt avlevert som en del av arkivene etter sorenskrivere, byfogder og byskrivere. Det nyere skiftematerialet blir som regel overført til statsarkivene når det er omkring 25 år gammelt. De geistlige skiftene ble ført i prosteretten, som også er i statsarkivene.

Skiftematerialet etter militære personer er i Generalauditørens arkiv i Riksarkivet og i lokale militærarkiv i statsarkivene. Bergverksskifter finnes i Overbergamtets arkiv i Riksarkivet.

Det originale skiftebrevet var det arvingene som fikk utlevert. Enkelte slike skiftebrev kan vi finne i privatarkiv både i Riksarkivet og i statsarkivene. Det er også ett og annet skiftedokument fra før skifteprotokollenes tid i samlingen av utrykte diplomer og avskrifter av utrykte dokumenter i Riksarkivet. Skiftebrev fra før 1572 er trykt i *Diplomatarium Norvegicum*.

Tilgjengelighet

Skifteprotokollene legges fortløpende ut på www.digitalarkivet.no. Det samme gjelder dødsfallsprotokoller og dødsfallsregistre. I tillegg vil også de eldre skifteregistrene på kartotekkort etter hvert bli elektronisk søkbare i databaser på Digitalarkivet. Registreringsentral for historiske data, www.rhd.uit.no, har dessuten utarbeidet registre for skifteprotokoller fra ulike deler av landet.

Hvis du ønsker opplysninger om skiftemateriale som er avlevert til statsarkivene og Riksarkivet, hvilke klausulbestemmelser som gjelder og embetshistorikk, kan du besøke www.arkivportalen.no. Her har du også mulighet for å bestille arkivmateriale til bruk på lesesal.

Skiftematerialet kan inneholde taushetsbelagt informasjon, og mye av materialet er derfor klausulert i 60 år. Opplysninger fra skiftemateriale kan gis ut dersom de ikke inneholder personsensitiv informasjon.

Mer om skifter

Liv Mykland: Håndbok for brukere av statsarkivene. Oslo, Riksarkivet, 2005 (Skriftserie; 19)

Liv Marthinsen (red.): Skiftene som kilde – en artikkelsamling. Oslo, Norsk lokalhistorisk institutt, 1997

Alf Kiil: Arkivkunnskap. Statsarkiva. Oslo, Universitetsforlaget, 1969
Arkivmagasinet nr. 3/2010

Når begynner skifteprotokollene?

Østfold		Nedenes	1692
Fredrikstad	1676	Vestre Råbyggelag	1697
Halden	1716	Østre Råbyggelag	1697
Heggen og Frøland	1667	Vest-Agder	
Idd og Marker	1802	Kristiansand	1711
Moss (by)	1742	Lista	1666
Moss	1771	Mandal	1667
Rakkestad	1667	Rogaland	
Tune	1772	Jæren og Dalane	1666
Akershus		Ryfylke og Karmsund	1665
Aker	1656	Stavanger	1680
Follo	1726	Hordaland	
Nedre Romerike	1680	Bergen	1716
Øvre Romerike	1683	Hardanger og Voss	1695
Oslo		Nordhordland	1702
Kristiania	1692	Sunnhordland	1668
Hedmark		Sogn og Fjordane	
Hedmark	1663	Indre Sogn	1666
Solør og Østerdal	1675	Nordfjord	1690
Oppland		Sunnfjord	1677
Hadeland, Land og Valdres	1659	Ytre Sogn	1698
Nord-Gudbrandsdal	1658	Møre og Romsdal	
Sør-Gudbrandsdal	1682	Nordmøre	1668
Toten, Vardal og Biri	1657	Romsdal	1677
Buskerud		Sunnmøre	1689
Drammen	1682	Sør-Trøndelag	
Eiker, Modum og Sigdal	1676	Fosen	1681
Lier, Røyken og Hurum	1701	Gauldal	1723
Numedal og Sandsvær	1694	Orkdal	1689
Ringerike og Hallingdal	1671	Røros	1690
Vestfold		Strinda og Selbu	1700
Larvik (by) og Sandefjord	1673	Trondheim	1678
Larvik	1666	Nord-Trøndelag	
Nordre Jarlsberg	1679	Inderøy	1689
Søndre Jarlsberg	1700	Namdal	1656
Tønsberg og Holmestrand	1696	Stjørdal og Verdal	1689
Telemark		Nordland	
Bamble	1665	Helgeland	1686
Kragerø	1731	Lofoten og Vesterålen	1673
Nedre Telemark	1667	Salten	1713
Skien	1666	Troms	
Vest-Telemark	1665	Senja og Troms	1690
Aust-Telemark	1668	Finnmark	
Øvre Telemark	1722	Finnmark	1686
Aust-Agder			
Arendal og Risør	1709		